

EDVÂRLARDA ADLARI BULUNMASINA RAĞMEN KULLANILMAYAN TÜRK MÜZİĞİ MAKÂMLARI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA¹

İrfan KARADUMAN²

ÖZ

Türk Müziği yazılı kaynaklarının önde gelenleri, edvâr adı verilen kuramsal kitaplardır. Bunlar 19. yüzyıl ortalarına kadar el yazması olarak oluşturulmuştur. Bu kaynaklar Arapça, Farsça ve Türkçe olarak kaleme alınmış olmalarına rağmen, 15. yüzyıldan itibaren Türkçe yazmaların sayısı artmıştır. Bu eserler, günümüzde çeviri veya çevri-yazım şeklinde çalışılmakta ve alan ilgilileri tarafından rahatlıkla okunup anlaşılmaktadır. Böylelikle, 20. yüzyıl Türk müziği kuramlarının geçmişle olan ilişkisi daha net biçimde takip edilebilmektedir. Edvârların incelenmesi sonucu dikkat çeken ilk hususlar arasında makâm adlarındaki çeşitlilik gelmektedir. Sayılarının 600'ün üzerine çıktığını gördüğümüz makâm adları, daha yakından incelendiğinde, bazen aynı makâmın farklı adlarla tanımlandığı bazen de kısa bir dönem için var olan makâmın sonraki yüzyıllara taşınmadığı ve unutulduğu görülmektedir. Bu araştırma, tarama modeli ile Türk müziği tarihi içinde yazılmış 10'un üzerinde edvârın ve 20. yüzyılda yazılmış olan son dönem kaynaklarının karşılaştırmalı incelenmesiyle yapılmıştır. İnceleme sonucunda bazı makâmlar farklı isimlerle günümüze geldiği, bazı makâmların da belirli dönemler için kullanıldığı ve sonra unutulduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Türk Müziği, Makâm, Edvâr

A RESEARCH ON FORGOTTEN TURKISH MUSIC MAQAMS DESPITE THE DISCOVERY OF NAMES IN EDVARS

ABSTRACT

The leading sources of Turkish Music are the theoretical books called edvâr. These are 19th century until the middle of the manuscript was created. Although these sources were written in Arabic, Persian and Turkish, the number of Turkish manuscripts increased since the 15th century. Nowadays, these works are being translated or transcribed and are easily read and

¹ Bu araştırma, 16-18 Eylül 2019 tarihleri arasında Türkiye'nin Bolu şehrinde yapılan Uluslararası Akademik Araştırmalar Kongresi'nde sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

² Doç. Dr., Ordu Üniversitesi Müzik ve Sahne Sanatları Fakültesi Öğretim Üyesi, e-posta: irfankaraduman@gmail.com, ORCID: 0000-0003-4867-4234

understood by those involved. Thus, the 20th century. The relationship between Turkish music theories and the past can be followed more clearly. One of the first points that attracted attention as a result of the examination of Edvar is the diversity in maqams names. When we examine more closely the names of the maqams that we see more than 600, it is seen that sometimes the same maqam is defined by different names, and sometimes the existing maqam for a short period cannot be moved to the following centuries and forgotten.

This research has been done with a comparative analysis of the descriptive scanning model and more than 10 edvars written in the history of Turkish music and the recent sources written in the 20th century. As a result of the examination, some maqams have come to our day with different names. Some maqams were used for certain periods and then forgotten.

Keywords: *Turkish Music, Maqam, Edvar*

EXTENDED ABSTRACT

The theoretical structure, which is one of the basic elements of Turkish music, has undergone structural and functional changes in different periods and has come to this day. This change, from the classification of the maqams to the principles of use, has also affected the meaning attributed to the maqam culture today. The main sources that enable us to see this change are also generally referred to as Edvar. Although some of the edvars were named by their authors, some of them were named by musicologists working in later periods. Most of them are briefly recorded as "edvâr". It is seen that not only maqams are mentioned in the edvars, but also information such as usuls (a structure kind of Turkish music rhythms), instruments, the relation of music with the planets, the harmony of human temperament and music, various rumors, and the relationship between music and mathematics. There are consistent and contradictory expressions in the writing of these books, which took place in a very wide geography. In addition, serious changes have been observed in some information over the past centuries and as can be understood from the writing of the books, there have been changes in understanding on the authors. It is seen that the naming of âvâze, sube, and terkip, which were seen in the 15th century in maqam culture, left its place only to the word maqam after the 18th century. Along with this change, changes are observed in the names or definitions of the authors. In the history of Turkish music, the note writing was not used except for a few individual works, and the information was transferred within the mesk tradition. There are some positive and negative consequences brought about by this tradition. The socio-music culture, which has passed from master to apprentice within its tradition, has reshaped every period. Even the apprentice's being ready to work without working with the master should be considered as a qualification in itself. Because not only the musical knowledge of the master but also his world view will be transferred to the apprentice, thanks to the musical mesk. Used instruments, poems, stories, etc. names and information will shape the music world of the apprentice. Time-dependent and inevitable cultural change did not occur in the form of degeneration, but by being digested according to the values of each period. An important issue for this transfer between the master and apprentice is the places. Mevlevihâne, Enderun, Asık coffeehouses, Dervish lodges and Mansions have hosted the transmission of this culture. It is possible to clearly understand the change in music living in these places and transferred from generations to generations, from a few sources that include note writing. One of these sources is the book "Mecmua-yı Sâz u Sûz" written by Ali Ufkî. In this work, which mediates many 17th century information to come to the present day, the note writing is written from right to left. It is an important work that sheds light on the present day with some deficiencies, and there is also information about the music of Asık. When the works in this book are performed, it is possible

to notice different melodic structures from today's music culture. Like Ali Ufkî, another source that sheds light on today is the book named "Kitab ilmü'l-musiki ala vechi'l-hurufat / Knowledge of Music and the Representation of Sounds through Letters" by Demetrius Cantemir. This work, which contains musical information from the 18th century, in addition to including a note writing, also provides quite different information from the previous centuries. It is possible to see the change in the definitions in this work. In addition to the difference we can hear in the melodies that emerge as a result of the vocalization of the note, a different understanding is also observed in explaining the makams. This research focuses on the part of the change in maqam culture related to naming. As a result, according to the findings, we see that some official names have survived and disappeared in just a century, while others have survived for several centuries. However, we see that some authors live under different names. The consistency of the sources that shaped the history of Turkish Music with each other is limited. Although most of the books have been translated from Ottoman Turkish, classification studies in a different way should continue. Although there have been studies on the continuity of the authors until today, it is necessary to work on the remaining ones. The changes that the maqams and pitches have experienced over the centuries should be mapped differently according to various characteristics.

1. Giriş

Türk müziğinin temel unsurlarından birisi olan makâmsal yapı farklı dönemlerde gerek yapısal bakımdan gerekse işlevsel bakımdan değişime uğramış olup, günümüze kadar gelmiştir. Makâmların tasnifinden kullanım esaslarına kadar yaşanan bu değişim, günümüzde makâm kültürüne yüklenen anlamı da etkilemiştir. Bu değişimi görebilmemizi sağlayan temel kaynaklar da genel olarak edvârlar olarak anılmaktadır. Bazı edvârlara isimleri yazarları tarafından verilmiş olmasına karşın, bazıları ise sonraki dönemlerde çalışan müzikbilimciler tarafından isimlendirilmiştir. Çoğu kısaca "edvâr" adıyla kaydedilmiştir. Edvârlarda sadece makâmlardan bahsedilmemekte, usûller, çalgılar, gezegenler ile müzik ilişkisi, insan mizacı ve müziğin bunlarla uyumu, çeşitli rivayetler, müzik matematik ilişkisi gibi bilgilere de yer verildiği görülmektedir. Oldukça geniş bir coğrafyada meydana gelen bu kitapların yazımında birbiriyle tutarlı ve çelişkili ifâdeler bulunmaktadır. Ayrıca geçen yüzyıllar boyunca bazı bilgilerde ciddi değişimler görülmekte ve kitapların yazımından anlaşıldığı üzere makâmlar üzerinde anlayış değişiklikleri ile karşılaşmaktadır. Makâm kültürü içinde 15. yüzyılda görülen âvâze, şu'be ve terkîb adlandırmalarının 18. yüzyıl sonrasında yerini sadece makâm kelimesine bıraktığı görülmektedir. Bu değişim ile beraber makâm adlarında veya tanımlarında da değişimler gözlemlenmektedir. Bu araştırma, makâm kültürü içinde yer alan değişimin isimlendirmeler ile ilgili olan kısmına odaklanmıştır.

2. Araştırmanın Problemi

Türk Müziği tarihinde yer alan önemli kaynaklarda adı geçen 625 makâm (tekrar edenler hâriç) adı tespit edilmiştir. Bu makâmlardan 22 tanesi 13. yüzyıldan günümüze kesintisiz gelmiştir (Levendoğlu, 2002). Günümüze kadar kesintisiz gelen bu 22 makâmın dışında kalan 603 makâmın varlık durumunun ne olduğu sorusu bu araştırmada problem olarak kabul edilmiştir. Bu problem cümlesine bağlı olarak, aşağıda yer alan alt problemlere yanıt aranacaktır.

- a. Sadece belirli bir dönem için yaşamış makâmların durumu nedir?
- b. Farklı isimlerle anılmasına rağmen aynı makâm olan veya tanımı değişen makâm var mıdır?

3. Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırmada tarama ve karşılaştırma yöntemi kullanılmıştır. Araştırma evrenini Türk müziği tarihinde yer alan edvâr kitaplarında bulunan 603 makâm oluşturmada ve 15, 18, 19 ve 20. yüzyıllardan amaçlı seçilmiş 10 edvâr ve bunlardan basit tesâdüfî olarak seçilmiş 10'ar makâm örneklem olarak kullanılmaktadır.

4. Araştırma Kapsamında İncelenen El Yazması Edvârlar

Kitâbü'l- Edvâr (Hızır bin Abdullah Edvârî): 15. yüzyılın ilk yarısında yazıldığı düşünülen ve 13. yüzyıl kaynaklarından Safiyüddîn Abdülmu'min Urmevi'den alınan bilgilerden bahsedilen bu edvârda, gezegenler (burçlar) ve makâmlar arasındaki ilişki ile çok sayıda terkîbin tanımlanması dikkat çekmektedir (Çelik, 2001).

Mukaddimetü'l-Usûl (Alişâh bin Hacı Büke): 15. yüzyılda yazıldığı düşünülen ve Fârâbî, İbn-i Sina, Safiyüddîn Abdülmu'min Urmevi ve Kutbüddin Şirâzî'den alınan bilgilerden bahsedilen bu edvârda, makâmlara ek olarak, ikâ, çalgılar, müzikte uyum, müzik icrâsında günün vakitlerinin önemi gibi konulara değinilmiştir (Çakır, 1999).

El-Matla' (Seydî): 15. yüzyıl kaynaklarından olarak kabul edilen bu edvârda, makâm, usûller, düzenler ve çalgı çalmayı öğrenme ile ilgili bilgiler bulunmaktadır. Bazı bilgiler beyitler halinde, bazıları ise nesir olarak verilmiştir (Arısoy, 1988).

Kitâb-ı Edvâr (Nizameddin bin Kırşehrî): 15. yüzyılda Anadolu'da yazılmış olan bir edvârdır. Makâm, usûller, çeşitli rivayetler, müzik türleri, müzik icrâsı ile günün vakitleri arasındaki ilişkiler, çalgılar ve düzenler ile insan mizacına uygun makâm hakkında bilgiler verilmiştir (Doğrusöz, 2007).

Edvâr (Tanbûri Küçük Artin): 18. yüzyıl kaynaklarından birisi olan bu edvârda, makâm, usûller, tanbûr ve ney gibi çalgılar hakkında bilgiler, müziğin tesirleri ve yıldızlar ile makâm arasındaki ilişkilerden bahsedilmiştir (Popescu-Judet, 2002).

Tedkîk ü Tahkîk (Abdülbâki Nâsır Dede): 18. yüzyıla ait önemli kaynaklardan olan Tedkîk ü Tahkîk'te, makâmın açıklanışına ek olarak perde sayıları, birleşimler ve bazı açıklayıcı müzik bilgileri verilmektedir. Ayrıca usûller de anlatılmıştır (Nâsır Abdülbâki Dede, 2006).

Mecmua (Hâşim Bey): Mecmûa-i Kârâh ve Nakşâ ve Şarkiyyât adıyla yapılan ilk yayın Sultan Abdülaziz'e sunulmuştur. Aynı eserin "Hâşim Bey Mecmuası" adıyla anılan ikinci yayında ilkinde göre bazı ek bilgiler içermektedir. İkinci yayında edvâr bölümü, yeni güfteler ve makâm tanımları eklenmiştir. Ayrıca usûller, makâmın burçlarla ilişkisi, müziğin insan ve hayvanlar üzerindeki etkisi ve artık kullanılmayan bazı makâmlardan bahsedilmektedir (Hâşim Bey, h.1280).

Mûsikî İstîlâhâtı (Kazım Uz) Eski Harf Matbaa baskısı: Hicrî 1310'da İstanbul'da eski harf ile basılmış olan bu kitap, kendi dönemi ve önceki dönemlere ait bir çok müzik bilgisini fihrist olarak vermektedir. Bir çeşit sözlük veya ansiklopedi

olarak değerlendirilmektedir. İçerdiği bilgiler arasında kısa biyografiler, müzik tür ve biçimleri, makâmlar ve usûller çoğunlukla bulunmaktadır (Uz, h.1310).

Türk Musikisi Dersleri (Hüseyin Saadeddin Arel) Matbaa baskısı: Hüseyin Saadeddin Arel'in 1943-1948 yılları arasında İstanbul Belediye Konservatuarı'nda kullanmak üzere oluşturduğu ders notları olarak meydana gelen bu kitapta, 19. yüzyılın ikinci yarısında hızlanan Türk müziği kuram çalışmalarının neticelerini görmek mümkündür. İçeriğinde aralıklar, dörtlü-beşliler, bir sekizliden 24 eşit olmayan sesin elde edilmesi ile ilgili bilgiler, makâmlar ve usûller gibi birçok tanım yer almaktadır (Arel, 1991).

Türk Musikisi Nazariyatı ve Usulleri (İsmail Hakkı Özkan) Matbaa baskısı: 20. yüzyılın önemli kaynaklarından olan bu kitapta, temel müzik kavramları, aralıklar, dörtlü-beşliler, makamlar (basit-şed-bileşik şeklinde sınıflandırılmış), usûller ve kudüm için usûl velveleleri konuları açıklanmaktadır. Özellikle makâm tasnifleri ve tanımları oldukça detaylı ve bağlayıcı olarak verilmiştir (Özkan, 1998).

5. Bulgular

5.1. Edvârlarda Yer Alan Makâmların Sayısal Durumu

	Makâm	Âvâze	Şû'be	Terkîb	Toplam
Hızır bin Abdullah	12	7	4	201	224
Alişah bin Hacı Büke	12	6	24	30	72
Seydi	12	6	4	58	80
Nizameddin bin Kırşehrî	12	7	4	53	76
Tanbûri Artin			108		108
Abdülbâki Nâsır Dede	14			136	150
Hâşim Bey	88				88
Kazım Uz	207				207
Hüseyin Saadeddin Arel	113				113
İsmail Hakkı Özkan	147				147

Tablo-1

5.2. Belirli Bir Dönem İçin Yaşamış Makâmların Durumu (Birinci Alt Problem / 10 Örnek)

Tablo-1'de adı yer alan kaynakların karşılaştırmalı incelemesi sonucu bazı makâmların belirli dönemlerde yaşamış ve sonrasında kullanılmamış olduğu ortaya çıkmıştır. Bu makâmların daha sonra farklı isimler ile kullanılmadığı düşünülmektedir.

Âvâze-yi Zebûr: 15. yüzyıl kaynaklarından sadece Hızır bin Abdullah edvârında karşılaşılan bir terkîb adıdır. “Zengüle başlar, Segâh karâr eder” şeklinde açıklanmaktadır (Çelik, 2001: 84). Adına başka kaynaklarda tesadüf edilmemiştir.

Beyzâ: 15. yüzyıl kaynaklarından Mukaddimetü'l-Usûl'de karşılaşılan bir makâm adıdır (Çakır, 1999: 175). 19. yüzyıla ait Mûsîkî Istilâhâtı'nda, Buhârî ismine atıf yapılmış olup, terkedilmiş bir makâm adı olduğu ifade edilmektedir (Uz, 1310: 12).

Bostân: 15. yüzyıl kaynaklarından Mukaddimetü'l-Usûl'de karşılaşılan bir makâm adıdır (Çakır, 1999: 156). 19. yüzyıla ait Mûsîkî Istilâhâtı'nda, Buhârî ismine

atf yapılmış olup, terkedilmiş bir makâm adı olduğu ifade edilmektedir (Uz, 1310: 12).

Buhârî: 15. yüzyıl kaynaklarından Mukaddimetü'l-Usûl'de karşılaşılan bir makâm adıdır (Çakır 1999: 143). 19. yüzyıla ait Mûsikî Istîlâhâtı'nda, terkedilmiş bir makâm adı olduğu ifade edilmektedir (Uz, 1310: 12).

Deşt-i Erjen: 18. yüzyıl kaynaklarında tanımlanan bir makâm olup, seyir perdeleri, “*Hüseynî, Muhayyer, Gerdâniye, Evç, Hüseynî, Nevâ, Hicâz, Segâh, Dügâh, Râst, Acem, Hüseynî, Nevâ, Çârgâh, Büselik, Dügâh, Râst, Irâk, karâr perdesi ise Aşîrân*” şeklinde açıklanmıştır. Sonraki yüzyıl kaynaklarında adına tesâdüf edilmemiştir (Popescu-Judet, 2002: 49).

Dil-âvîz: 18. yüzyıl kaynaklarından Tedkîk ü Tahkîk adlı eserinde Abdülbâki Nâsır Dede'nin oluşturduğu bir terkîbtir. Buna göre; “*Evc perdesi ile Nişâbur seyredip, Aşîrân karâr eder*” şeklinde açıklanmıştır (Nâsır Abdülbâki Dede, 2006: 66). 19. yüzyıla ait Mûsikî Istîlâhâtı'nda, makâmın artık kullanılmadığı ifade edilmiştir (Uz, 1310: 24).

Dostkâmi: 15. yüzyıla ait Mukaddimetü'l-Usûl'de seyrin Çârgâh dörtlüsü üzerine Nikrîz beşlisi eklenmesi sonucu oluşan bir makâm olduğu ifade edilmektedir (Çakır, 1999: 147). Sonraki yüzyıl kaynaklarında adına tesâdüf edilmemiştir.

Gamedâ: 15. yüzyıl kaynaklarından Mukaddimetü'l-Usûl adlı eserde geçen ve Kürdî dörtlüsüne Hüseynî beşlisinin eklenmesiyle elde edilen bir dizi (devir) adıdır (Çakır, 1999: 153). Sonraki yüzyıl kaynaklarında adına tesâdüf edilmemiştir.

Gül-rûh: 18. yüzyıl kaynaklarından Tedkîk ü Tahkîk'te Abdülbâki Nâsır Dede, kendi buluşu olarak tanımladığı bu terkîbin, Isfahân başlayan seyrin Dügâh perdesinde Râst seyir ile karâr verdiğini ifade etmiştir (Nâsır Abdülbâki Dede, 2006: 67). 20. yüzyıl kaynaklarında ismine tesâdüf edilmemiştir.

Hayâl-i Murâd: 18. yüzyıl kaynaklarından olan Kevserî Mecmuâsı'nda yer alan ve Gerdâniye perdesinden başlayan seyrin Acem ve Beyâtî perdelerini üzerinden Karcığâr benzeri bir seyir ile Nevâ, Çârgâh, Segâh ve Dügâh perdelerinde seyre devam edip, Râst perdesinde karâr veren bir makâmdır. Sonraki yüzyıl kaynaklarında adına tesâdüf edilmemiştir (Kevserî, 183b).

5.3. Farklı İsimlerle Anılan veya Tanımı Değişen Makâmın Durumu (İkinci Alt Problem / 10 Örnek)

Bazı makâmın yüzyıllar içinde varlığını sürdürmüş olmasına rağmen, farklı isimler ile bilinmeye başlamışlardır. Bununla birlikte, makâm adları da zamanla temsil ettikleri makâmın özelliklerinden başka özellikleri barındırır hale gelmişlerdir. Aşağıda yer alan 10 makâm bu duruma örnek olarak kaynaklardan karşılaştırmalı olarak ortaya konmuştur.

Kürdî'li Çârgâh : Devellioğlu'nda “*Çârgâh dizisinin Kürdî'li şekli*” olarak ifade edilmekte, makâm ismini veren kişiler olarak da Arel ve Ezgi'ye atf yapılmaktadır (Devellioğlu, 2002: 535). Arel, “*Kaba Çârgâh üzerinde Çârgâh beşlisine Râst perdesi üzerinde Büselik dörtlüsü eklenmesi*” şeklinde tanımlamış ve eskilerin Uşşâk dedikleri makâmı bu yeni adla adlandırmıştır (Arel, 1991: 36).

Hüseynî Aşîrân: İsimine 17. yüzyıl kaynaklarında tesâdüf edildiği belirtilen bir terkîb adıdır (Levendoglu, 2002: 32). Ayıca tanımlar Hüseynî başlayan seyrin

Aşîran karâr etmesi doğrultusunda verilmiştir. 18. yüzyıl kaynaklarından Tedkîk ü Tahkîk'te Nâsır Dede, önceki dönemlerde Vech-i Hüseyînî olarak adlandırılan terkîbin bu isimle anılmaya başladığını ifâde etmektedir (Nâsır Abdülbâki Dede, 2006: 52). Sonraki dönemlerde de bu iki isim birlikte anılmış, sadece Hüseyînî Aşîrân terkîbi tanımlanmıştır. 20. yüzyıl kaynaklarında, “*Yerinde Hüseyînî seyrine Hüseyînî Aşîrân perdesinde Uşşâk seyrin eklenmesi*” şeklinde oluştuğu görülmektedir. (Arel, 1991: 155).

Hûzî: 15. yüzyıl kaynaklarında görülen bu terkîb için, Ruhperver adlı eser, “*Karcığâr başlayan seyir İsfahân karâr verir*” (Cevher, 2004: 18), Tirevî edvârı ise “*Bûselik başlayan seyir Acem karâr verir*” şeklinde tanım vermiştir (Ertekin, 2012:46). 18. yüzyıl kaynaklarından Tedkîk ü Tahkîk'te Râst seyrin Dügâh perdesi ile bitirilmesi sonucu oluştuğu yönünde bilgiler verilmektedir (Nâsır Abdülbâki Dede, 2006: 60). 19. yüzyıla ait Mûsikî Istilâhâtı'nda Uşşâk benzeri bir makâm olduğu anlatılmaktadır (Uz, 1310: 23). Günümüz kaynaklarının bir çoğunda ise Çârgâh perdesinin öne çıkarıldığı Uşşâk makâmı seyri kabul edilmektedir.

Gül-zâr: (Bkz. Râst-Mâye) 18. yüzyıl kaynaklarından Tedkîk ü Tahkîk'te Abdülbâki Nâsır Dede tarafından Râst-Mâye adlı terkîbe bu ismin verildiği ifâde edilmiştir (Nâsır Abdülbâki Dede, 2006: 63).

Gerdâniye Bûselik: 15. yüzyıl kaynaklarında görülmeye başlayan bu terkîb, “*Gerdâniye başlayan seyrin Râst perdesinde Bûselik ile karâr verir*” şeklinde açıklanmıştır (Çelik, 2001: 66). 18. yüzyıl kaynaklarından Tedkîk ü Tahkîk'te Nâsır Abdülbâki Dede, bu makâmın aslında ismen Gerdâniye Bûselik olmadığını, birleşik makâm olan Gerdâniye'nin ilk bileşeni kabul edilen Rast seyir ile Bûselik seyrin birleşerek Dügâh perdesinde karâr verdiğini ifâde etmektedir (Nâsır Abdülbâki Dede, 2006: 55).

Evc Hûzî: 20. yüzyıla ait kaynaklarda, “*Yerinde Evc seyre Hûzî seyrin eklenmesiyle oluşur*” şeklinde ifâde edilmiştir. Ayrıca Evc Aşîrân ile aynı makâm etkisine sahip olduğu da ifâde edilmiştir (Devellioğlu, 2002: 240).

Hazân: 15. yüzyıl kaynaklarından Lâdikli Mehmet Çelebi'nin Fethiyyesi ve Ali Şah bin Hacı Bûke'nin Mukaddimetü'l-Usûl'ünde adı geçen bir makâmın adıdır (Levendoglu, 2002: 21). Lâdikli, Vâsf-ı Yegâh da demektir. Ali Şâh'a göre; günümüz “*Bûselik beşlisine Pençgâh-ı zâid eklenmesi*” ile meydana gelir ve günümüzde kullanılmamaktadır (Çakır, 1999: 150).

Dil-nişîn: 18. yüzyıl kaynaklarında Aşîrân makâmının terkîbât için kullanılmasından dolayı, yalnız kullanımında bu isim ile anıldığı ifâde edilmektedir (Nâsır Abdülbâki Dede, 2006: 46). 20. yüzyıl yazarlarından Ekrem Karadeniz, kitabında Râst karâr veren makâmlar grubunda bu makâma yer vermiştir (Karadeniz, 2013: 134).

Bûselik Aşîrân: Tedkîk ü Tahkîk'te, “*Bûselik başlayıp, Aşîrân karâr veren*” bir terkîb şeklinde açıklanmıştır. Nâsır Dede'ye göre; eski dönemlerde bu terkîbe Hûzî de denmektedir. Buna rağmen Nâsır Dede, Hûzî makâmını farklı biçimde açıklamaktadır (Nâsır Abdülbâki Dede, 2006: 52). Kantemir edvârında açıklanan Hûzî-Bûselik terkîbi ile aynı olması ihtimali vardır (Kantemiroğlu, 2001: 155).

Dil-g(k)üşâ: 19. yüzyıla ait Mûsikî Istilâhâtı'nda, Şedd-i Arabân benzeri bir makâm olup, “*Nihavend makamındaki Çârgâh perdesinin Hicâz perdesi ile*

değiştirilmesi ve Râst perdesinde karar vermesi” şeklinde tanımlamıştır. Ayrıca “Neveser makâmı da denmektedir” şeklinde bir ifade bulunmaktadır. Terkîbi bulan kişi için, III. Selîm Hân’ın musâhiblerinden Mehmed Arif Ağa işaret edilmektedir (Uz, 1310: 24).

İki İsimle de Anılan Makâmlardan Örnekler	
Kürdi’li Çârgâh	Uşşâk
Hüseynî Aşîrân	Vech-i Hüseynî
Hûzi	Uşşâk
Gül-zâr	Râst-Mâye
Gerdâniyye Bûselik	Râst-Bûselik
Evc Hûzî	Evc-Aşîrân
Hazân	Vasf-ı Yegâh
Dil-nişîn	Aşîrân
Bûselik Aşîrân	Hûzi-Bûselik
Dil-küşâ	Neveser

Tablo-2

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bulgulara göre, bazı makâm isimlerinin sadece bir yüzyılın içinde yaşayıp kaybolduğunu, bazılarının ise birkaç yüzyıl varlığını sürdürdüğünü görmekteyiz. Bununla birlikte, bazı makâmların ise farklı adlar altında yaşadığını görmekteyiz. Yukarıda açıklanan ve farklı isimlerle anılan makâmların hangi isimlere karşılık kullanıldığını daha net görebilmek için Tablo-2 ye bakmak yeterlidir. Bu bilgiler ışığında, şunlar söylenebilir:

1. Türk Müziği tarihini şekillendiren kaynakların birbirleriyle tutarlığı sınırlıdır.
2. Çoğu edvârın Osmanlı Türkçesi’nden çevri-yazımı yapılmış olmasına rağmen, farklı biçimde tasnif çalışmalarına devam edilmesi gerekmektedir.
3. Makâmların günümüze kadar gelişinde süreklilik arz edenleri üzerine çalışmalar yapılmış olmasına rağmen, geçmişte kalanları üzerine de çalışmaların yapılması gerekmektedir.
4. Makâmların ve perdelerin yüzyıllar içinde yaşadıkları değişimlerin çeşitli özelliklere göre farklı biçimde haritalarının çıkarılması gerekmektedir.

KAYNAKLAR

- Ali Ufkî.** (2004). *Hâzâ Mecmûa-i Sâz ü Söz (İnceleme, Günümüz Türkçesi, Çeviriyazım, Esas Metin)*. Haz. M. Hakan Cevher. İzmir: Meta Basım Matbaacılık Hizmetleri.
- Arel, H. S.** (1991). *Türk Müsîkîsi Nazariyatı Dersleri*. Haz. Onur Akdoğu. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Arısoy, M.** (1988). *Seydî'nin, El-Matla' Adlı Eseri Üzerine Bir Çalışma*. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Çelik, B.** (2001). *Hızır Bin Abdullah'ın Kitâbü'l- Edvâr'ı ve Makamların İncelenmesi*. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul.
- Başer, F. Â.** (2013). *Türk Müsîkisinde Abdülbâkî Nâsır Dede*. İstanbul: Fatih Üniversitesi Konservatuvar Müdürlüğü Yayınları.
- Cevher, M. H.** (2004). *Rûh-perver (İnceleme, Günümüz Türkçesi, Çeviriyazım, Esas Metin)*. İzmir.
- Çakır, A.** (1999). *Alişâh Bin Hacı Büke'nin Mukaddimetü'l-Usûl Adlı Eseri*. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul.
- Devellioğlu, F.** (2002). *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- Doğrusöz, N.** (2007). *Harîrî Bin Muhammed'in Kırşehrî Edvârı Üzerine Bir İnceleme*. İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul.
- Ertekin, A. L.** (2012). *Tire'den Paytahta Kadızade Tirevi ve Musiki Risalesi*. İzmir.
- Hâşim Bey (Abdülkadirzâde Hüseyin Hâşim).** (h.1280). *Mecmua (İlm-i Edvâra Dâir Risale)*. İstanbul.
- Kantemiroğlu.** (2001). *Kitâbü'l-İlmi'l-Müsîkî 'Alâ Vecî'l-Hurûfât (Müsîkîyi Harflerle Tesbî ve İcrâ İlminin Kitabı)*. Haz.Yalçın Tura. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Karadeniz, M. E.** (2013). *Türk Musikîsinin Nazariye ve Esasları*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Kevserî (Mustafa Kevserî Efendi).** *Edvâr-ı İlm-i Müsîkî*. (Mikrofilmden dijital).
- Nâsır Abdülbâkî Dede.** (2006). *Tedkîk ü Tahkîk*. Çev. Yalçın Tura. İstanbul: Pan Yayıncılık.
- Özkan, İ. H.** (1998). *Türk Müsîkîsi Nazariyatı ve Usûlleri Kudüm Velveleleri*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Popescu-Judetz, E.** (2002). *Tanburî Küçük Artin*. İstanbul: Pan Yayıncılık.
- Uz, Kazım.** (h.1310). *Ta'lîm-i Müsîkî yâhûd Müsîkî Istilâhâtı*. Konstantiniyye İstanbul: Matbaa-yı Ebuzziyâ.
- Yalçın, G.** (2017). Kevserî Mecmuası'nda Nâ-mâlum Dört Makam. *Porte Akademik Müzik ve Dans Araştırmaları Dergisi*, (16), Güz, 93-105.
- Levendoğlu, N. O.** (2002). *XIII. Yüzyıldan Günümüze Kadar Varlığını Sürdüren Makamlar ve Değişim Çizgileri*. Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara.